

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴԱՐԱՆ ԵՒ ՄԱՐԿԵԹԻՆԻ ԴԱՐԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԴԱՐԱՆ (Կանխիկ վճարելի)
Տարեկան բաժնորդագին 30 ֆրանկ
Վեցամսեայ » 15 ֆրանկ
Եռամսեայ » 7 1/2 ֆրանկ
Ունի գրութիւն կամ դրամ զրկել տնօրէն-խմբագրին այս հասցէով
M. PORTOUKALIAN
Directeur du journal Armenia
Marseille (France)

ԼԵ ՏԱՐԻ
ԹԻՒՆ
1921 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 14 ԴԷ
(Հ.Տ. 1921 ՍԵՊՏԵՄԲԵՐ 1)

ԳՍԾՄԱՆՆԵՐ
Խմբագրութիւնը կը կարկ համարի, համառօտելով և կամ մասամբ միայն կը հրատարակէ իրեն զրկուած գրութիւնները: Գարտաւոր չէ վերադարձունել չհրատարակուած ձեռագիրները:
Ծանուցումներ կը շարունակեն հայերէն և ֆրանսերէն լեզուով:
Ծանուցման 1 միջակ գէրը 2 օրանոցի կարգէ: 1 գլխագիրը 4 օրանոցի:
Les annonces en français et en arménien sont reçues au bureau de la Rédaction: Place Alexandre-Labadié, 17

ԲԱՑՈՒԱԾ Ե
ԲԱՐՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ
"ԱՐՄԵՆԻԱ" Ի
ԼԵ ՏԱՐԵՇՐՋԱՆԻՆ
(1921 ՕԿՏՈՅՍԲԵՐ — 1922 ՅՈՒՆԻՒՆ)

Ամբողջ 37րդ տարեշրջանի (1921 օգոստոս-1922 յուլիս) բաժնորդագինն է 30 ֆրանկ ամէն տեղի համար:
Կարելի է նոյն հաշուի համեմատ բաժնորդագրուիլ նաեւ 6 ամսի եւ 3 ամսի համար:

ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ Մ. ՓՈՐՓՈՒԳԱԼԵԱՆԻ

	Ֆր. անգլ.
Ա. Հայ ղիւցագետի մը Բ. տպագր.	40
Բ. — Բ. (Սպասած)	
Բ. « Արմենիա » յուշարար (Ա. տարի)	1,40
Բ. Վրէժ	20
Բ. Թուման Բոցարիս	20
Բ. Նիկոյճեթ Մ. Փորթուգալեանի գրած ոտանաւորներն	15
Բ. Մի պուկար հայրենասեր (Պուկարիտի Յեղափոխութեան ծագման պատմութիւնը)	1,40
Բ. Մի գաղտնիք	20

Մարտի 15-էն դուրս զրկելու փոստի ծախքը կը վճարուի հրատարակողէն:

«ԱՐՄԵՆԻԱ» Ի ՅՈՒՆԻՒՆԻՆ
Սրմէնիա Ի տարեշրջանի թիւերն որոնք բոլորովին սպասած են, չափերի հետաքրքրութեան ատարկայ դարձած լինելով, այդ շրջանի մէջ Մ. Փորթուգալեանի գրած առաջնորդող յօդուածներէն գէթ 30-ի չափ ամփոփուած են այս Յուշարարի մէջ որ ութ ժառ զիրքով 124 երեսներէ կը բաղկանայ 9/16-ն է 1 ֆր. և 40 անգլիսի:
Տարածելու համար մէկ անգամէն 10 օրինակ գնողին կը զրկենք 10 օրինակը, ապահովագրուած ծրարով 10 ֆրանկի փոխարէն:

ԲՈՎԱՆ ԴԱՎՈՒԹԻՒՆ
Հայաստանի օգնութեան հարցը. — Հայաստանի անցքերն. — Նամակ Բիրմանիայէն (Ռանգուն). — Հայերը Միջագետքի մէջ. — Վիեննայի Հայերը. Տեղական (Արարատի տարեդարձը Մարտի 15-ը). — Յունասթիւրը կռիւը. — Սովետական Ռուսիան. — Թիւրքական սիկ դաշնակցութիւն. — Եթովպիա. — Ծանուցումներ:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՕԳՆՈՒԹԵԱՆ
ՀԱՐՑԸ

Որ հայ ժողովրդի մնացորդները հանրապետութեան սահմաններէ մէջ են թարկուած են փչացուած, կասկածից վեր է: Որ սովը և հիւանդութիւնները այնտեղ նոյն աւերն են գործում, գուցէ և աւելի, ինչ որ Ռուսաստանում, նոյնպէս հաստատ է: Չխաբւինք նրանով, որ Հայաստանից օգնութեան ճիշդ դեռ այն թափով չի հնչում մեր ականջներին, ինչ որ ըստում ենք Ռուսաստանի աղէտի մասին: Դա միայն նշանակում է, որ հայ ժողովրդը այնքան ուժաւոր է եղել որ այլ ևս բարձրաձայն ճչալու կարողութիւնն իսկ չունի:
Եւ որ արտասահմանի հայութիւնը այս բոլորի հանդէպ անտարբեր չի կարող մնալ, դա նոյնպէս պարզ է:
Եւ այն մարդկանցից չեն, որոնք ժողովրդի անտարբերութիւնից գան. դատում են: Ընդհակառակը. իմ վերջին 3 տարւայ փորձառութիւնս ինձ ասում է, որ հայը և այն էլ ունենոր հայը իւր հայրենիքի համար օգնութեան միշտ պատրաստ է եղել: Սակայն մի կէտ կայ, որ դժբախտաբար անտեսուած է մեր վարիչների կողմից. դա գործ կազմակերպելու ձիրքն է, որից համարեա ամէնքը զուրկ են և կարծես թէ չեն էլ ուղում սովորելու:
Կազմակերպութիւնը գործը ինքն է. ով կարծում է թէ գործ կարող է անել առանց կազմակերպել գիտնալու՝ չարաչար սխալում է: Եւ հենց այս ի նկատի առնելով էր, որ այն թերթի Օգոստ. 24-ի թուի մէջ հրա-

տարակած յօդուածում կանգ չառաջ Հայաստանին օգնելու պարտականութեան վրայ, այլ շեշտեցի ու բացատրեցի այդ օգնութեան կազմակերպութեան ձեւը: Եւ այստեղ նորից եմ կրկնում. նախքան միջոցներ գտնելու վրայ խորհելը, մտածելու է, թէ ինչպէս նպատակաւորմար է կազմակերպել Հայաստանի օգնութեան հարցը: Դրա համար մարդիկ պիտի իրար մօտ դան, խորհրդակցին ու միջպալութային մարմին ստեղծեն, որ ամէնքի վստահութիւնը վայելէ: Ժողովրդից դրամ ուղելուց առաջ նոյն ժողովրդի վստահութիւնը վայելելու է: Մանաւանդ այսօր, երբ ունենոր հայն իսկ հաշիւ անելու պարտաւոր է գործերի բերմամբ: Եթէ Հայաստանը օգնութեան կարօտ է, այդ գործին պիտի լծուին նրա բոլոր զաւակները: Եթէ նման գործի յաջողութեամբ չհասգորդուած է մէկը կամ մի կուսակցութիւն, նա պարտաւոր պիտի զգայ իրեն չահելու և միւսների գործակցութիւնը:
Սակայն ո՛ւմ ես ասում, ո՛ւմ համար ես գրում: Մեր վարիչներն ու կուսակցութիւնները, հակառակ որ իրենց անմիաբանութիւնից հազար տեսակ վնասներ առաջ բերին ազգի համար, նորից պիտի շարունակեն իրենց թմբուկը դարձել: Մի իւզ բաշխան Պոլսից նամակ է գրում մի կարօտ վիճակի մասին: Լոնդոնի մէջ այդ նամակը թարգմանում են անգլիներէն և մի անգլուհի օրիորդի միջոցով ցրում գաղութի անդամներին, որ սրանք էլ դրամ ուղարկեն մի ընկերութեան, Հայաստանի համար: Անմեղ միամտութիւն, աւելի ճիշտ պարզամիտ տղա, յուժիւն: Ես որ այդ նամակից ոչ ստացել եմ և ոչ էլ դրա մասին տեղեկութիւն ունեի, նամակը ստացողների կողմից հարցնում են ինձ թէ եղելութիւնը ինչ է և պէտք է վստահել, թէ ոչ: Ահա թէ ո՛րքան կարևոր է վստահութեան հարցը: Ինձ համար լոյսի պէս պարզ է, որ ո՛վ էլ

այսօր Հայաստանին օգնելու գործ սկսիլ ուղենայ, պիտի ձախողի, եթէ նա մի անձ է միայն կամ թէ մի կուսակցութիւն, նոյն իսկ աւելին կասեմ: Եթէ մեր մէկ կամ միւս պատուիրաւիութիւնը անջատօրէն գործի սկսի՝ նոյնպէս պիտի ձախողի, որովհետեւ ոչ ազգային և ոչ հանրապետութեան պատուիրակութիւնը առանձին առած արտասահմանի բոլոր հայոց վստահութիւնը և համակրանքը չէ վայելում: Այս բանը պատուիրակութիւններին նոյնպէս յայտնի պիտի լինի: Որով, եթէ մեր պատուիրակութիւնները (օրանց մասին եմ խօսում, որովհետեւ միակ բարձրագոյն հեղինակութիւնը սրանք են) իրօք հայրենիքի սիրով և ազգի շահով են լեցւած՝ պարտաւոր են ի մի գալ և միացեալ ոյժերով կազմակերպել Հայաստանի օգնութեան գործը: Եւ այսօր պերագոյն ժամանակն է, որ մեր սրաշ թերթերի կողմից արհամարհուած ու նոյն իսկ վտանգաւոր համարուած «չէզոք» տարրը իւր պահանջը դնէ: Որքան էլ մեր կուսակցութիւնների բերանը լայն լինի, և խօսքը առտոտ, փառստ է, որ ազգի բուն ցաւերին պարման հասցնելու ժամանակ ամենից աւելի այդ «չէզոքներն» են, որոնց օժանդակութեան համար դիմում է աբուլում և որոնք մեր հանգանակութիւններն ճոխացնում են: Եւ եթէ մեր անկուսակցական մասը ազգային զերագոյն շահերի տեսակէտից միութիւնը և համագործակցութիւնը անհրաժեշտ է գտնում, այնպէս ինչպէս մի տղիւ հայրենասէր «Արձագանգ ֓արիղի» 30 Օգոստ. թիւի մէջ «երկու պատուիրակութիւնների համաձայնութեան խնդիրը» վերնագրի տակ այնքան ճշտօրէն և հմտօրէն արտայայտած է, պարտաւոր է պահանջ դնել, որ նախ մի միջադրութային յատուկ մարմին կազմուի (այս մասին տես «Արձագանգ»-ի իմ յօդուածը Օգոստ. 24-ի թուի մէջ) և ապա Հայաստանի օգնութեան համար որեւէ հանգանաւ կութիւն արուի: Ուրեմն առանց օր

կորսնցնելու այս հարցը լուծելու է, որը և միակ լավագույն պիտանքն է համարվում և ասում են dimidium facti qui bene cepit habet (*):

ԱՌԷԼ Ժ. վարդ.

Հոնգոն

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆՑԲԵՐԷՆ

Ավանտուսի օրագրից

II

Սեպտեմբերի սկիզբներ, առանց ազդարարութեան, թիւրքերու կողմէ եղան թեթեւ յարձակումներ Օլթիի ուղղութեամբ: Մեր կառավարութիւնը կարենաութիւն չտուաւ, համարելով այդ աւազակային գործը: Բայց այդ լուրը մտածուած ծրագիր էր: Նրանց յաջողութեան վերջնել Օլթիին և ընթանալ յառաջ: Սահմանապահ զօրաց հրամանատար գնդապետ Միրիմանեան հեռագրով օգնութիւն խնդրեց Կարսէն, բայց անկեղծ մնացին իր շարունակական հեռագիրները:

Իրերու գրութիւնը այսպէս ընթանում էր: Երբ թիւրքեր սեպտեմբերի վերջին օրեր գրաւեցին Սարըզամիշը, մեզ գնելով կատարած իրողութեան առջև: Մերոնք նոր գլխու ինկան, բայց արդէն ուշ էր: Թրքական յաղթական բանակը քաղ առ քալ կը մտնէր երկրի գոտիները:

Հոկտեմբեր 1ին Սարըզամիշ գաղթականութեան առաջին հոսանքը հառաւ Կարս. առաւօտ կանուխ երբ դուրս եկաւ ամերիկեան որբանոցէն ուր կը պաշտօնավարէին ինձ թուեց թէ այդ օր կարող յանձնելու էին, ինչու որ Սարըզամիշի գաղթականութեան հետ սկսեց գաղթել և կարսի ժողովուրդը նկատելի էր որ ունէ միջոց ձեռք չէր առնուած դալթը կասեցնելու համար: Ոստիկանութիւնը միայն զինամթափ կընէր գաղթող հայերին:

Կարսում տիրող այս կացութեան մասին ոչ ոք չէր կարող մի բան ասել: Հակառակ որ մենք բաւական խոշոր ոյժ ունէինք ճակատում և օրից օր հասնում էին նորանոր գունդեր, ահա ամենայնիւ թշնամին քաղ առ քալ մտնում էր կարսի ամրութիւններին: Կարծում էր թէ ազդեցիկ տակաւ իսող է թշնամին քաշել ամրութիւնների առջև և վճռական հարւածը տալ: Այս երթագրութիւնը աւելի հիմք էր ստանում երբ նկատի կառնէինք թէ ճակատի ընդհ. հրամանատար զօր. ֆիրման և կարսի հրամանատար զօր. Արարատեան զբաղւած էին նորանոր ծրագիրներ մշակելով որոնց համեմատ պէտք էր գրաւէինք կարսի կամ առնուազն Ալաշկերտի հովիտը, քանի որ թշնամին առիթ է տուած մեզ. բայց այս.

պէս թէ այնպէս թիւրքերը կը յառաջանային:

Բաղդադում այդ օրերուն անկեղծօրէն մեզ հետ էր Ամերիկեան Նպաստամտոյց կոմիտէն: Կոմիտէի կարսի մասնաճիւղը յայտարարեց իր պաշտօնեաներուն որ ամէնքն ալ անխտիր մեկնելու են ճակատ, նա իրեն պահելու էր միայն մի քանի լեզուազէտ անփութարիններ պաշտօնեաներ: Երբ այս յայտարարութիւնը դուրս եկաւ, թողնելով գործն նոյն օր Պ. վահէ Սըրբուռնիի թեղադրութեամբ ներկայացաւ խմբագրութեան Սթանբուլի իմանալով «Հայկական Հեղեոն» ի մէջ երկու տարի ծառայած լինելու, ինձ տուաւ վաշտապետի պաշտօն, իսկոյն գործի անցնելով, սկսեցի կազմել վաշտ: Ժամը 12 ին որբանոց վերադարձաւ, նոյն պահուն հոն հասաւ և որբանոցի իրագործ վարիչ Միս Անտրսըն: Երբ տեսնեց ինձ որ մնամ որբանոց և տանիմ որբանոցի բոլոր գործերը, առ այդ զինուորական իշխանութեան մօտ կարգադրութիւն ալ ըրած էր, բայց ես չհամաձայնեցի, յայտնելով որ անպայման ճակատ եմ մեկնելու: Երբ այս ալ եղաւ, Հայ ժողովուրդի լինել չլինելու բողոքին՝ ալ կերպ չէի կարող վճռել:

Սակայն ինձ համար հաճելի չէր անկառն զօրամասերի մէջ գործել ալ աւելի նախընտրեցի կանոնաւոր բանակի մէջ պարզ զինուոր լինել քան թէ կամաւորական խումբի վաշտապետ. ուստի հրամարականս տուի Սթանբուլի խմբի վաշտապետութեան պաշտօնէս և այդ օր վերադարձաւ դարձեալ որբանոց հանգիստ առնելու և ապա ճակատ մեկնելու:

Հոկտ. 3 ին թիֆլիսից Կարս հասաւ անգլիացի զօրավար մը. ժողովրդի և զօրքի հոծ բազմութիւն մը զինք դիմաւորեց կայարանը. նա չը նորհաւորեց Հայկական բանակը որ կասեցուցած է թշնամու յառաջխաղացքը. քաջալերելով ըսաւ թէ քիչ ատենէն դաշնակիցներ ձեզ օգնութեան կը հասնին և այլն և այլն...

Հոկտ. 5 ին կոմիտէի գրասենեակին դուռ յանկարծ կը հանդիպիմ Շատախի ընկեր՝ Պարթաբեանին որը նոր ճակատէն վերադարձած էր: Կիսաքնէ ինձ որ իրենք, Սարըզամիշի պաշտօնեաներ, մեր հին յեղափոխական Նիկոլ Օտարաշեանի գլխավորութեամբ մի խումբ կազմած են և 4րդ գնդի հետ ճակատում կը ծառայեն, առաջարկեց ինձ որ գնամ իր հետ. ձի և զէնք պատրաստ էր: Կարող էինք անմիջապէս մեկնել ճակատ:

Ճակատն ենք արդէն. 2 ժամ չանցած հասանք Գոթանլու գիւղը ուր կը գտնուէր 4րդ գնդի 7րդ վաշտը: Կը ծանօթանամ Նիկոլ Օտարաշեանին և ընկերներուն, ապա ձիով կը շրջինք դիրքերու վրայ: Մեր դէմ գտնուած է Սէյիմ գիւղը որ թշնամու ձեռքն է: Թշնամիներ բաւական լաւ դիրքեր գրաւած են: Մեր կեդրոնն է Բէկլի Սահետ. մեր դիրքեր

համեմատաբար դաշտային են: Մեր դաշտային թնդանօթներ առաւօտ գալիս են գիրքեր և երեկոյին դառնում կեդրոն: չմտնամ ըսել որ փոխադրութիւնը կատարուած է եղանակով:

ԳԱՐՈՒՆԻ

5, յունիս 921, Թաւրիզ

ՆԱՄԱԿ ԲԻՐՄԱՆԻԱՆ

Ռանգուն, 10 օգոստոս (ն.տ.) 1921

Երջանիկ է նա, որի անունը կեանքից աւելի երկար է ապրում:

Այդ դէմքերից մէկն է վսեմ. Պողոս Նուպար փաշան, որի ծննդեան 70ամեակը կատարելու բաղդն ունեցանք ամսոյս 5ին:

Տեղւոյս Հ. Բ. Բ. Միւսթեան մասնագիտի անդամներն իրենց կարողութեան չափով աշխատել էին այդ ազգային հաստատութեան մեծահուն հիմնադրի ու նախագահի «Տօնի օր»ը հնարաւոր եղածին չափով վայելուչ ու փառաւոր տօնելու:

Եւ անա նշանակաւ օրւայ 5 ժամին բոլոր հայ համայնքը հաւաքուած էր Criterion Hotel-ի դահլիճը, որի տնօրէն պ. Մ. Դաւթեանը սիրայօժար կերպով յանձն էր առել շքեղօրէն զարդարելու:

Շէնքի կեդրոնում դրւած էր Նորին վսեմութեան մեծադիր նկարը, որն իր վերահսկող կեցուածքով խոր պատկառանք էր ազդում ամէն մի ներս մտնողի վրայ: Հանդէսը բացւեց «Թագաւոր փառաց Աստուած» շարականով, որից յետոյ Արծ. Տ. Մ. քնն. Խարայէլեան մի քանի խօսքով այդ հանդէսի բնոյթը բացատրեց ժողովուրդին:

Ապա խօսք առաւ Հ. Բ. Բ. Միւսթեան տեղական մասնագիտի նախագահ պ. Ա. Կ. Մարտիրոսեան եւ իր դերատական ու ազդու ոգեւորութեամբ պատկերացրեց հասարակութեան Ն. վսեմ, եռանդուն գործունէութիւնն ազգի ու հայրենիքի գերագոյն կարիքների ու պահանջների իրագործման օգտին եւ առաջարկեց կարգապահ նրա համառօտ կենսագրականը, որ պ. Ա. Միւսթեանը ներդրութիւն էր կրել անգլիերէնի թարգմանելու:

Մէջ ընդ մէջ երգւեցին մի քանի կտոր ազգային երգեր ու ժողովուրդը հիւրասիրեց թելով ու բաղրաւերելով:

Հանդէսը տեւեց մինչեւ ժամը 7 եւ փակեց «Մեր հայրենիք, ազատ, անկախ» ազգային երգով:

Չը մոռանանք յիշել որ այդ օրը նաեւ մի հեռագիր ուղարկեց Նորին վսեմութեան, մանկելով նրան երկար կեանք եւ աւելի ոյժ ու կոթով՝ մեր ազգային արդար իր սուղներին ու շահերի պաշտպանողական սուրբ գործում:

Իսկապէս, շատ ուրախայի է, հայրենիքից կտրուած այս օտար միջավայրի մէջ ապրող փոքրամեծ գաղութներին համար սաեւ այդպիսի հանդէսներ կազմակերպելն ու տօնելը, քայքայուած ենք ասել, որ շատերը ոչ մի գաղափար ու տեսլական չունին ազգի ու հայրենիքի պաշտպան պայքարի անսակորուծութիւնների մասին, եւ, գրեթէ, այս առաջին անգամ ն էր, որ լսում ու ծանօթանում էին այդ Մեծ Հայուն, որը չի ինայում իր կեանքի ու կարողութեան բոլոր միջոցները գործադրել մեր անկախութեան ու ազատութեան յաղթանակը ձեռք բերելու համար:

Իսկ ամեն մի ճշմարիտ հայ պարտաւոր է ծանօթանալու ու հետաքրքրուելու մեր ազգային պատմութիւնը կերտող ու պանծացնող այն բոլոր մտաւորական ու ռազմական գործիչներին ու ռազմիկներին, որոնց զրջի ծայրից ու կրծքի հոսած մոյգ կարմիր մերանն ու արիւն իրար խառնուած՝ մեր այսօրւայ ազատութիւնը դարձնեցին:

Այո՛, ամեն մի հայ անհատի վրայ բարոյական պարտականութիւն է դրուած ծանօթանալու նրանց կեանքի, գործելակերպի ու իդէալի հետ եւ իր սրտի խորքում միշտ վառ պահելու այն անշեջ հանր, որ առաջնորդում է մեզ դէպ իշի ու ազատութեան այն վսեմ հանգրուանը, որի առիթը դարեր շարունակ տեղիք անհամար զոհեր եւ նահատակութեան դրօշակիր հանդիսացանք:

Մ. ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

Յ. Գ.— Նամակս փակելու րոպէս ստացեց Նորին վսեմութեան հեռագիր պատասխանը, որով շնորհակալութիւն արտայայտեց իրեն ուղղած սրտազնիւ յարգանքների ու համակրանքների առթիւ:

Մ. Գ.

ՀԱՅԵՐԸ ՄԻՋԱԳԵՏՔԻ ՄԷՋ

Հաճրուածք, 10 օգոստ. 1921

Ինչպէս գիտէք, շար բաղլի բերմամբ եկանք ինկանք Միջագետք խորերը, ոչ հար ունինք ոչ հարադուրս գալու համար ասկէ. կապասենք յունաթիւրք կուռի վախճանին թէ ի՞նչ լոյս պիտի ծագի մեզ համար:

Մեր այժմեան վիճակը անտանելի դարձած է. անգլիական բարեխնաւ Սեկաւալարութիւնը որ ամէն զոհարարութիւն յանձն առաւ, 3 տարի մեզ պահեց, հիմա ժողովրդեան 60000 հազարէնը կորեց և միւսակ 3-4 հազար մարդոց պարէն կուտայ, այսինքնը եհիւանդականներուն իսկ առողջներուն ալ գրեթէ անօթութենէ կը մեռնին: Զրի գրութիւնը վերցուեցան և այժմ ժողովուրդը գետի աղտոտ ջրէն կը խմէ. եթէ երբեք վրաններ կոշտ ալ վերցուին, այն ատեն արեւի, ապա գեղը օդի տակ պիտի փճանալ. թէ օդը ցարդ չեն վերցուած, բայց կըսուին թէ պիտի վերցուին:

Այժմ գետի մէջ մի տեսակ կենդանի պատահած է, ալ չէր եղած: Կոկորդիլոս ըստած կենդանին հոստ թէ կէտ ձուկը. չորս տղայի ոտքեր տարին. երկուքը վախճալով մեռան: Եւ մէկի ոտք ձուկէն կորեցին, իսկ մէկ հատ ալ վիրաւոր կը դարձան: Ի. ահա այս դժբաղդութիւնն ապրում կը պատահի. քանի կնիկներ յոթորոսահատ գետը նետուեցան. մէկ մարդ ալ փողիսներ հրելով գետը չախելուցին. վերջապէս ցաւալի դեպքեր կը պատահին:

Նաեւ շատ կը խնդրենք որ Ամերիկա գտնուող վաճառի մեր հայրենակիցներ իրենց հասցէներ ցոյց տան:

(*): «Գործի կէսը ունի նա՛ ով յաջող է սկսած»:

— Եթովպացիք կը նախապատուեն հին Կտակարանը և իրենց բոլոր օրէնքները այդ հիման վրայ գրի առած են Մովսիսականէն. հետևաբար կը վարուին թէ իրենց դատարանաց և թէ այլ սովորութիւններու և օրինաց մէջ հին կերպերով քանի որ անոնք իրենց համար աւելի անմիջական և գործնական կը գտնեն քան թէ նոր Կտակարանինը որը հանգերձեալ կենքը կը քարոզէ: Եթովպացիք զօրութենէ կը վախնան: Ս. Դէորգին, Միջայէլ հրեշտակագետին աւելի մեծ յարգ ու հարգանք անդամներն ան զինքներէն արգել

հետև առաջինները թուր, նիզակ, վահան ունին և քաջեր են:

— Դրամապահութիւնը շատ խիստ է չորեքշաբթի և ուրբաթ. և բոլոր պահքի օրերը ծով կը պահեն. փոխանակ եօթի, ութը շաբաթ ծովապահութիւն ունին, առաջին մէկ շաբաթը ի պատիւ Թադաւո-րին:

Քրիստոնեայ թէ իսլամ, երախայի ծը-ննդեան ութերորդ օրը երկու սեռին պար-տաւորիչ է Թիփստութիւնը: Քրիստոնեայք յետոյ կը մկրտուին, մանչերը 40 օրէն, աղջիկներն 21 օրէն: Մկրտութեան հաս-տատուն աւագան չունին. ունէ տեղ մը-կրտուողին գլխին մէկ զոյւ շուր կը թա-փեն ու արարողութիւնը կը լրանայ և ձէ-թով կոծեն:

— Խոստովանանքը իրենց մէջ բոլորո-վին խափանուած է, այն պատճառաւ որ քահանայք տգիտարար, առանց իրենց կո-չումին բարձրութեանը գիտակից ըլլալու, ամէն զեղխութիւն կը գործեն և խոստո-վանողներն ըսածներ ուրիշներու կը պատ-մեն այն համոզումով թէ ճշմարտութե-նէն չեն շեղիր և քանի որ պակաս կամ աւելորդ բան չեն ըսեր, ստախոսութիւն չըլլալով մեղք չեն համարիր: Ահա, քա-հանայից տգիտարար անգաղտնապահու-թեան պատճառաւ ժողովուրդին շատ քիչեր կը հաղորդուին առանց խոստովանանքի:

Նոյն իսկ քահանայք պատարագ կը մա-տուցանեն առանց խոստովանելու: Հետե-ւաբար, քանի որ խոստովանանք չունին, ապա խարութիւն ալ չունին:

Յունաց սովորութեան համեմատ գոց պատարագ կը մատուցանեն: Հաղորդու-թիւնը կը կազմէ 5 հատ զանգեղ հացեր որոնք տաք տաք կը բերսին պատարագիչ քահանային, ան կորզնէ. մատովը խաչաձև գիծով կ'օծէ լուրով լուանալէ յետոյ ու աննեղաշնակ երգեր երգելէն զինի, մէկ մասը իրեն կը պահէ, մէկ մասը աւագ սարկաւազին, երրորդ մասը սպասաւո-րաց և մնացեալն ալ ժողովուրդին, բայց ժողովուրդին արդէն հաղորդուող չկայ:

Հետեւաբար այդ բաժինն ալ պատարագիչ քահանայինն է: «Աստուծոյ տունը հաց ուտելու տեղ ըրած են» կըսէ Պօղոս Առա-քեալը: Անանկեալ պէտքերու համար ոչ ճաշակէն և ոչ ալ բաժակէն կը պահեն: Արդէն եկեղեցական անթիւներ, ոսկի և այլն քահանայից մօտ պահ կը մնան. եկեղեցին միշտ կողոպտուի ենթակայ ըլլալով. այսու-հանդերձ, քահանայից մօտ ալ պակասով չէ որովհետև անոնք ալ կը գողնան: Եկեղեցի-ներու մէջ ոչ մէկ պատկեր կը գտնուի. ե-զաձեւերը այլանդակ բաներ են և ուղղակի պատերու վրայ գծուած:

— Հաղորդուողները կը կոչուին կորավի և երեք կարգի կը բաժնուին: Առաջիննե-րը անոնք են որ իրենց երիտասարդութեան ատեն ամեն տեսակ խայտառակութիւն ընելէ յետոյ երբ կը ծերանան, կնոջ մը հետ դաշինք կընեն իրարմէ չի բաժնուելու և աշխարհէ ձեռք քաշած կերպին ու միշտ կը հաղորդուին, միշտ պատարագի ներկայ կըլլան, համարիչ ի ձեռքին շրթներնին կը չարժի: Ասոնք իրենց շնութիւնը ծածկաբար ի գործ կը դնեն: Իրենց կինը մենեմէ վերջ, ուրիշ անեմու իրաւունք չունին ըստ օրինի և պարսին կրօնաւորաց կարգ մըտ-նելու, բայց յաճախ կը մեղանչեն: Երկրորդ կարգի կորավիներն ալ զբէթէ առանց կը նմանին: Բարձրագոյն կաղօթ են, յայտնելով ամէնուն թէ իրենց կորավի են որպէսզի յարգուին և սուրբ համարուին. բայց ծած-կաբար անխղճօրէն ամէն գէշութիւն կը գործեն: Կեղծաւոր փարիսեցիներ են. մէկ ձեռքով համարիչ կը քաշեն, կաղօթեն և միւսով կը գողնան:

(Շարունակելի)

Մ. ՍՅԱՍԵԱՆ

ԾԱՆՈՒՑՈՒՄՆԵՐ

ԾԱՆՈՒ ԳԻՐԳԵՐ

Արմէնիայի գրասենեկին մէջ ծախու կը գտնուին, ի միջի այլոց, հետեւեալ հրատարա-կութիւնները: Փակագծի մէջ նշանակուած գիւնները Մարտէյէն դուրս գրուելու համար են, փոստի ծախքը մէջը հաշուած: Յանձ-նարարուած (recommandé) ծրարով ստա-նալ ուղղող պէտք է ատոր ալ փոստի ծախքը վճարէ որ է 35 սանդիմ, 1 կրամէն ըս-կած մինչև 2 քիլօնոց ծրարի համար:

Հայկական Ալքընարան դարդարուած բազմաթիւ պատկերներով, 1921: Գին 2 ֆր. և 50 սնդիմ. (3 ֆր.):

(Այս քերականը որ լայնածաւ 36 էջերէ կը բաղկանայ և տպագրուած է խոշոր տառերով, միանգամայն և նախնական ըն-թերցարան մէ մանկական սիրունիկ խօս-քերով: Ամէն երեսները դարդարուած են պատկերներով. զրէթէ ամէն զխաւոր իրերի և կենդանիների պատկերները դըր-ւած են իրենց անունի հետ մէկտեղ: Կողքը դարդարուած է Հայաստանի Հանրապե-տութեան եռագոյն նուիրական դրօշակով և Հայաստանի քարտէզով:)

— Ա. Իսահակեան, Արու Լալա Մա հարի. Քասիտ: Գ. տպագրութիւն 1920: 3 ֆր. 30 սնդիմ. (4 ֆր.):

(Արու Մահարի անուանի արար բանաս-տեղծի կողմէն գրուած յոռետեսական բա-նաստեղծութիւն մ'է, վշտի ու խռովքի արտայայտութիւններով:)

— Գրական Ասուլիսներ: Ա. — Շանթի «Հին Աստուածներ»-ը: Բ. — Գրիգոր Զօն-րապի «Նորալէպեր»-ը: Գ. — Դ. Վարու-ժանի «Հեթանոս երգեր»-ը: Դ. — Ռ. Զար-դարեանի «Յայգալոյս»-ը: Ե. — Յովհան-նէս Սէթեան: 5 հատը (Ա. — Ե.) միասին 7,50 (8 ֆր.):

(1913ին Կ.պօլսի մէջ սկսած էին «Գը-րական Ասուլիսներ» կազմակերպել ուր թիւրքահայ ծանօթ գրողների երկերին վրայ հրապարակային ժողովի մէջ քննա-դատական և հատադովական բանախօսու-թիւններ կը լինէին և մասնաւորապէս կազմուած ժիւրի մը երկու կողմը լսելէ յետոյ իր երդակայութիւններ կարտայա-ւէր: Այդ ստուլիսներ տակաւին վերջիչ-եալ 5 հեղինակների գործերին վրայ եղած և հրատարակուած էին երբ քաղաքական դաժնադէտ հանգամանքներ եկան կասե-ցնել մտաւորական յառաջդիմութեան ամէն շարժում: Հրատարակուած Ասուլիսներին մէջ քննադատական կամ ջատագովական բանախօսութիւններ ունին Տիկին Զապէլ Ասատուր, Տօքթ. Արմենակ Բարսեղեան, Տիկին Զապէլ Եսայեան, Ռուբէն Զար-դարեան, Գ. Զօհրապ, Վահան Թէքէեան, Գ. Խաժակ, Կոմիտաս վրդ., Շաւարշ Մի-սաքեան, Տիգրան Զէօկերեան, Յ. Ժ. Սիրունի, Երուսեղ Օսեան և այլն:)

Գուրի Մ. Ալամեան. — Կիլիկիան գրուածներ. Ֆրանսիացի հերոսամարտ (Յուլիանտրոյս քանի մը էջ): Փարիզ. Տպագր. Կ. Յ. Ներսէս. 1921: Գին 2 ֆր. (2,30):

(Գլխաղը Կիլիկիացիների սրտամկի վիճակի նկարագրութեան հետ կը ներկա-յացնէ նաեւ իրենց հերոսամարտի պան-ծայի դրուագներէ մին, որ կապուցու ցանէ Հայ գիւղացիի անկատ քաջ ոգին, նոյն իսկ ուսանաւական պարագայների մէջ:)

— Շիրվանզադէ. Պատուի համար: Դրամա չորս արարուածով: 1920: Բ. տը-պագր.: 6 ֆր. (6,50):

(Անուանի Թատերադեր Շիրվանզադէի գլխաւոր գործերէ մին):

P. S. Jremian. — Nos Morts. 1917. (Հայաստանի մարտիրոսութեան նկատմամբ Լ. Ս. Երեմեանի ֆրանսերէն բանաստեղ-ծական մէկ գրուածքն է որ շատ մը թեր-թերի և գրագէտների կողմէն ներբողներով յիշատակութեան արժանացած է: Գին 0,50 սնդիմ. (0,60):

Frédéric Macler. — LA MUSIQUE EN ARMÉNIE. Paris. 1917.

(1917 յունվար 26ին, Փարիզի Ecole des Hautes Etudes Socialesի մէջ, — 16, rue de la Sorbonne — հայ երաժշտու-թեան մասին բանախօսութիւն մ'ըրած է Արեւելեան լեզուների վարժարանի հայերէնի դասախօս Ֆ. Մաքլէր որ շատ հմտութեամբ հայ երաժշտութեան պատմական ու գը-նահատումը ըրած է իր այդ բանախօսու-թեան մէջ, օգտուելով անուանի երա-ժշտագէտ Տ. Կոմիտաս վարդապետի անձամբ իրեն հաղորդած տեղեկութիւն-ներէն:

Պէտք է տարածել այս գրքոյը ֆրան-սագէտ Եւրոպացիներին մէջ, ցոյց տալու համար թէ Հայ ժողովուրդը ոչ միայն կո-տորուող ժողովուրդ մը եղած է, այլ եւ իր ուսումնական յառաջդիմութեամբ եւ գեղարուեստով փայլած ու փայլող ժո-ղովուրդ մը Արեւելքի մէջ: Գին 1,15 (1,30):

«ՎԵՐԱԾՆՈՒՆԻՒՄ» ԱԼՊՈՄԸ

Լոյս տեսաւ «Վերածնունդ»-ի 1921 թուականի Ալպոմը որ իսկապէս շքեղ գործ մ'է: Հանրային, քաղաքական, գրական եւ գեղարուեստական հայ գոր-ծիչների, Հայաստանի գեղատիպ տեսա-րանների, տարագիրների եւ որբերի այլ եւ այլ 200ի չափ նկարներ կը գորդաբն այս գեղեցիկ ալպոմի էջերը որոնցմէ մէկ բանին գունատիպ են: Գին 10 ֆր. (11):

ՀԱՅ ԴԻԻՑԱԶՆՈՒՂԻ ՄԻ Թ Տպագրութիւն

Անուանի գրագէտ Ստեփանն Ու-կանի գրած այս փոքրիկ վեպը որ հիմնուած է իրական դէպքի մը վրայ և հեղինակին արտօնութեամբ առա-ջին անգամ տառնձին տեւորակով հը բառաբանուած էր Մարտէյի մէջ Մ. Փարթուզեանի եօր բացած հայե-րէն տպարանէն, վաղուց արդէն սպասած լինելով այս անգամ Բ. տը-պագրութեամբ կրկին լոյս տեսած է: Գինն է 40 ՅԱՆԴԻՄ ԱՄԷՆ ՏԵՂ. Մեծ քանակութեամբ գնողիս զեղչ կը լինի:

Լոյս տեսաւ Հայաստանի քարտէզը գը-նաւոր և հայատառ, պատրաստուած Մ. Զամիչեանէ: Մեծութիւնն է 65x48: Կա-րելի է ստանալ Ա. րմէնիայի գրասենեակէն: Գին Մարտէյի մէջ 2 ֆր. Մարտէյէն դուրս 2,50:

ԲԱՉՄԱՎԵՊ

Գլխաղին, բանասիրական, գրական եւ գիտական ամսագիրը: Բ. ժ. հիմն է տառերէն ֆ. 25: Հաս-ցէ: Rédaction de la revue «Basmavep» St. Lazare VENISE (Italie)

ՀԱՆԴԵՍ ԱՄՍՕՐԵԱՅ

Հանդէս Ամսօրեայ հայագիտական ուսումնաթերթի լե տարիի 1921 յուլիս-օգոստոս թիւը հրատարակ-ւած է:

Հանդէս Ամսօրեայի տարեկան բաժ. նորդադինն է 20 ֆր. ամէն երկրի համար: հասցէն՝

Rédaction de la revue «Handes Am-sorya». VII/2 Mechitharistengasse 4. Vienne (Autriche).

ԱՐԱՐԱ

Կիսամսեայ հանդէս Պաշտօնաթերթ Հայ լէզէնականներու Միութեան

Սուրի եւ գրիչի գործածութեան մէջ եղբայրացած հայ լէզէնականները միա-նալով կը հրատարակեն Արարա Թերթը որ այս տարիի սկիզբէն հանդէսի մը վե-րածուած է: Կը պարունակէ կարող գրիչ-ներէ գրական եւ գեղագիտական գըր-ւածներ, կիլիկեան լուրեր եւ այլն: Ու մէկ կուսակցութեան կը պատկանի. լէ-զէնականների Թերթն է:

Տարեկան բաժնորդագինն է 65 ֆրանկ (Ամերիկա 8 տլր.), վեցամսեայն 35 ֆր (4 տլր.): Հասցէն «Arara», revue semi-mensuelle. B. P. 169. Adana (Cilicie).

ՀԱՅ ԳՈՐԾԻՉՆԵՐԻ ՆԿԱՐՆԵՐՈՎ ԳՍՐԴ ՓՈՍԴԱՆԵՐ

Իտալիայի Հայ Ուսանողական Միութիւնը գեղեցիկ գաղափար ունեցած է Հայ անուանի գործիչնե-րի պատկերներով քարդ-փոսդալներէ հրապարակ հանելու որպէսզի ժողո-վուրդը գտնէր աւելի յաճախ իւ-աչքի և մտքի առջև ունենայ:

Հետեալ 21 քարդ-փոսդալներ կարելի է ստանալ նաեւ Արմէնիայի գրասենեակէն.

1. Սիւրբան (դերասան). — 2. Ա. ի շան Հ. Ղ. — 3. Սիւրբան Ա. — 4. Սիւրբանիկ (գորավար). — 5. Սիւ-րանի հայ գրագէտներ Բաքի, Նայբան դեանց, Պէշիքեալեան, Գ. Ա. Թերունի Ա. իշան, խրիմեան, Գամառ-Քամիլապ Ս. Նազարեանց, Խ. Արովեանց. ամէնքը մէկտեղ մէկ քարտի վրայ. — 6. Դավի-թեան (շուժականար). — 7. Զօհրապ Գ. — 8. Խրիմեան Հայրիկ. — 9. Կոմիտաս վրդապ. — 10. Նուպար Պօղոս վաշա — 11. Պէշիքեալեան. — 12. Սիւրբան Թօ. — 13. Վարուժան:
14. Տիկին Վիքթորիա Աղանուր (բա-նաստեղծ). — 15. Տիկին Հրաչեայ (դը-րասան). — 16. Ա. Խաթիսեան. — 17. Է. Ակնունի (խաչատուր Մալումեան). — 18. Վարդգէս. — 19. Հ. Ս. Նրեմեան — 20. Զօրավար Բագրատունի. — 21. Զօրավար Ղորանեան:

Մարտէյի մէջ հատը 20 սնդիմ. Մար-տէյէն դուրս 25 սնդիմ:

Haic & Belus. National Dram. Composed by M. J. Zorab. Calcutta. 1895. Գին 2,40 (2,50):

ՏԵՐԵՆ—ԽՄԱԳԻՐ Գ. ՓԱՐԹԱՆԳԼԵԱՆ ՄԱՐԹԵՅԼ

Հայերէն Տպարան Մ. Փարթապեալեան Le Gérant: François CARRIERE. Marseille. — Imprimerie du Midi